

Ima li istine i gdje je?

Joseph RATZINGER, *Vjera - istina - tolerancija. Kršćanstvo i svjetske religije*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 2004.

Knjiga je zbornik članaka nastalih u desetljeću 1992.-2002., osim prvoga koji je napisan još davne 1964. god., a sada nešto preraden. Naslov knjige uzet je od članka koji jedini dosad nije objavljen. Većina priloga jesu održana predavanja i objavljena više puta, a predavanje o enciklici *Fides et Ratio* objavljeno je čak devet puta na više jezika.

Naravno čitatelj ove knjige mora imati na umu da je Autor osim prvoga članka ostale govorio i pisao kao pročelnik Zbora za nauk vjere, što mora utjecati na njegove stavove i promišljanja. Zbor i njegov pročelnik odgovorni su za ispravnost vjere i morala, oni su promicatelji istine. Valja reći da je kardinal Ratzinger kao pročelnik promovirao Zbor kao sugovornika, znanstvenoga istražitelja, raspravnika, a ne samo kao čuvara i "policajca" vjere i morala. Vjerojatno i sada kao papa teolog i kardinal Ratzinger ne bi neke stvari jednako formulirao, neke stvari ili vidike bi možda ispuštio, a vjerojatno neke nove uvrstio. Pozicija ne mijenja potpuno čovjeka, ali ga bitno određuje. Odgovornost je, često se zaboravlja, neobično važna i utjecajna kategorija. Lako je govoriti i pisati bez odgovornosti. To nije nikakvo licemjerstvo i dvoličnjaštvo nego naprosto ljudska, životna pa i vjernička odrednica.

Ova knjiga ima sada još veću specifičnu težinu jer je Autor od 2005. god. i poglavar Katoličke Crkve s imenom Be-

nedikt XVI., te njegovi stavovi i opredjeljenja znanstvena i opća ljudska imaju daleko veći utjecaj na cijelu Crkvu, na teologiju pa i na cijeli svijet jer njegov glas osluškuje i uvažava cijeli svijet.

Odnos prema religijama. Kard. Ratzinger piše ovu knjigu o religijama njihovom odnosu i posebno odnosu religije i kulture jer je svjestan da je ova tema prvorazredna "koja nipošto ne zaokuplja samo teologiju" (str. 7). Pitanje o snošljivosti kultura i o miru među religijama pomaknulo se također na rang prvorazrednoga političkog pitanja.

Ratzinger se uhvatio u koštac s teškim pitanjem odnosa među religijama i položaja kršćanstva među njima. Današnji čovjek ne voli pitati o istinitosti religija što je nasljedstvo prosvjetiteljstva. Moderna smatra da istinu nije moguće spoznati (str. 158), te želi držati da su sve iste ili barem slične (str. 19). "Isti je Bog" jest česta moderna uzrečica s ciljem relativiziranja razlika.

No, kršćanstvo je od početka zapravo bilo prosvjetiteljsko, jer Pavao na Areopagu tvrdi da je ono *religio vera*, prava religija. Kršćanstvo se ne zasniva na poeziji i politici kao do tada velikim izvorima religije, nego se ono zasniva na spoznaji. Kršćanstvo časti onaj bitak koji je u temelju svega što postoji, ono časti "zbiljskoga Boga". U kršćanstvu je prosvjetiteljstvo postalo religijom, a ne njezinim protivnikom (str. 153).

Autor razmatra tri prevladavajuće koncepcije odnosa kršćanstva i religija (str. 44 sl.). To je inkluzivizam prema kojem su velike religije preteče kršćanstva *logos spermatikos*, one su također na određeni način sadržane u kršćanstvu, a najpoznatiji suvremeni predstavnik inkluzivizma jest

Karl Rahner. Ekskluzivizam smatra da religije u sebi nemaju neku posebnu vrijednost i nisu putovi spasenja, a kršćanska vjera jedino spašava. Najpoznatiji predstavnik ove struje jest evangelički teolog Karl Barth. Pluralistička struja smatra da je sam Bog htio mnoštvo religija i da su one redovni put spasenja iako prihvaćaju da Krist ima posebno mjesto u povijesti spasenja ljudskoga roda. Ovu poziciju zastupaju teolozi J. Hick i P. Knitter, a na katoličkoj strani najpoznatiji je J. Dupuis koji je izazvao mnogo reakcija pa i samoga Zbora za nauk vjere (2001.). Vrijedna je pamćenja njegova tvrdnja da "pluralizam u svome radikalnom obliku nijeće u konačnici jedinstvo čovječanstva i dinamiku povijesti, koja se konstituira kao proces sjedinjivanja" (str. 72).

Autor je nezadovoljan današnjim stanjem nekih pitanja i tema, te smatra da to treba mijenjati, tražiti nove putove kao npr. u pitanju o religijama i njihovoj istinitosti (str. 70). On je uvjeren da mora postojati jedna opća i zajednička istina o čovjeku, o svijetu, a onda i o Bogu (str. 59), inače nema smisla ni život, ni bilo što drugo. Čvrsto je uvjeren da ne može biti da je istina skrivena i nedokučiva, te stoga zaključuje da nisu sve religije jednako vrijedne (str. 181 sl.). On smatra da je kriva brza identifikacija pitanja religija i spasenja. Krist i Crkva kao i njihova nedjeljivost jesu "osnova ove knjige" (str. 47), ali ne treba "prenositi jednostavno neki splet ustanova i ideja nego valja u vjeri tragati uvijek za njezinom najintimnijom dubinom i pravim dodirom s Kristom" (str. 48).

U govoru o religijama on smatra da je važno imati na umu da svaka religija treba izlaziti iz sebe (naš prijevod veli "prekoračenje sebe" /str. 73/, a možda bi bilo bolje kazati "iskoračenje iz sebe"). I ovdje vrijedi ona: Umri i postani, odnosno, Isu-

sova vrlo zorna prispodoba: Ako zrno pavši u zemlju ne umre, neće donijeti ploda. I kršćanstvo je teško izišlo iz sebe (str. 77, 48, 156).

Sada "stariji Ratzinger" odbacuje Rahnerove anonimne kršćane, što je zacijelo bio jedan od ključnih razloga zašto je napustio Rahnerovu teološku školu i priklonio se Balthasarovoj. S Balthasarom i nekim drugim teolozima i misliocima pokrenuo je časopis *Communio* koji je pandan i svojevrsni odgovor "rahnerovskom *Conciliumu*".

Ratzinger smatra da je odlučna *differentia specifica* između mistike identiteta (Indija), koja za njega predstavlja na paradigmatičan način druge religije osim islama, i kršćanstva u kršćanskoj personalnoj ljubavi (str. 75). Ljubav i razum idu zajedno (str. 164), što je pretočio je u svoju prvu papinsku encikliku *Deus caritas est*.

Pišući o religijama Ratzinger posvećuje iznenađujuće dosta prostora i temi kulture i direktno je povezuje s pitanjem religija. Razlog mu je što je u povijesnim kulturama religija bitan element, štoviše, "ona je njezino odlučujuće središte; religija određuje sklop vrijednosti, a time i unutarnji organizacijski sustav kultura" (str. 52). Stoga on smatra da se treba biti opreznim kad se govori i radi na inkulturaciji kršćanstva, dapače on taj pojam odbacuje jer je opasnost da se s inkulturacijom čini i "inreligizacija". Ratzinger to pojašnjava: "Izvadi li se iz neke kulture njezina vlastita religija koja ju je stvorila, time joj je oduzeto njezino srce; presadi li joj se neko novo srce - ono kršćansko, čini se neizbježnim da će ovaj organizam odbaciti nje mu tuđ organ" (str. 53). Zato on preferira izraz susret kultura. Kritičan je prema tehničkoj kulturi i civilizaciji koja je stvorila svojevrsnu univerzalnu kulturu ali u kojoj religija ne igra važniju ulogu (str. 57).

Za Ratzingera je neizbježna i tema odnosa vjere i razuma; za njega je prevažno i prvorazredno pitanje: Je li vjera uskladjiva s razumom? (str. 161). On polazi od činjenice da vjera mora biti i razumska. Razum je u kršćanstvu nadišao samoga sebe, te Autor dokazuje da je kršćanstvo uskladilo razum i vjeru (str. 73). Tvrdi da je snaga kršćanstva u sintezi razuma, vjere i života (157 s.). U knjizi je posvećeno proporcionalno mnogo prostora enciklici *Fides et Ratio* (Vjera i razum), čiji je, očito, jedan od autora. To je bila i glavna tema njegova papinskoga predavanja u Regensburgu (rujan 2006.), a ne pitanje odnosa s islamom što je samo usputno spomenuo.

Situacija današnjega vremena ili: "Što je istina?" Ovo Pilatovo pitanje postavljeno Isusu u času njegova procesa pomalo lebdi i nad ovom knjigom koja jest svojevrsni rendgenski pregled današnje teologije i religijske misli uopće. Moglo bi se ustvrditi da je ovo knjiga o istini: Ima li istine? Ima li nešto objektivno ili nema? Ako nema istine, ako je ne možemo spoznati, kao što misli prosvjetiteljstvo (str. 147), onda je sve relativno, onda je sve istovremeno istinito i lažno, onda je to "diktatura relativizma", fraza koja će postati svjetski poznata. Ovu tvrdnju izgovorio je u propovijedi na misi prije konklava koja mu je vjerojatno pomogla da bude izabran za papu.

On smatra da je "dogma relativizma" (str. 65) najdublji problem našega vremena (str. 64). "Relativizam je opasan, sasvim konkretno, za oblik čovječstva pojedinačno i u zajednici. Odbijanje pitanja o istini i odricanje od nje ne spašava čovjeka." Autor ističe: "Nitko ne može sagledati koliko je zla bilo počinjeno u povijesti u ime dobrih mnijenja i nakana" (str. 184). Sve mora imati odnos prema istini, odnos-

no mora se ustanovljivati koliko su istinita sloboda, ljudska prava, društveno uređenje, pravo, država (str. 208 sl.). Slučajna većina postaje onim što je apsolutno, no demokracija ne može biti iznad principa, iznad temeljnih istina o čovjeku (str. 171), te osporava pravo parlamentima koji su donijeli zakone o istospolnim brakovima, abortusu i eutanaziji. Ovo se događa zato što je današnjem čovjeku vjera često više običaj nego istina i više običaj nego životni stav (str. 147). Poetično veli da ne može biti definitivno rastanak od istine (str. 148).

Autor drži da je evolucija nadomjestila Boga, posebno Boga stvoritelja, ali ona ne može biti odgovor na temeljna čovjekova pitanja (str. 160), o čemu je objavio i knjigu.

Znanstveni lik Ratzingera. Ratzinger nije prvenstveno prenositelj tuđih misli i stavova, on sam razmišlja, hrabar je, počesto samouvjeren, prati misao i našeg vremena, npr. dijalog s Habermasom. On želi utjecati i mijenjati smjerove razmišljanja i prakse, misli da je pitanje prakse postalo previše važno i na neki način uništilo pitanje istine.

On priznaje skromno da i sada uči (str. 16), dakle otvoren je argumentima, ali i čvrsto brani svoje stavove. Ratzinger prati i novu literaturu, on prati novine i npr. indijske časopise (str. 81). Ozbiljno uzima i nove manje poznate autore kao npr. poljskoga filozofa Szczypiorskog kojeg je slučajno slušao u Salzburgu i bio mu je poticaj za ozbiljan članak o slobodi, istini, pitanju prava te traženju nekoga novog puta nakon propasti socijalizma i razočarenja s novim kapitalizmom (str. 210 sl.) Ne boji se izreći svoju misao pa i kada to nije popularno, kao o Rahneru (str. 15) i o Küngu (str. 225) ili kao što je vodio polemiku oko odnosa opće i mjesne Crkve s kard. Kasperom.

On se ne boji citirati i nepoželjne autore, kao primjerice Hansa Künga ali i da ga kritizira, iznenadi i s citiranjem Marxa (str. 43, 58, 104, 209), on ne zna za pomodarstvo, on zna da nije nimalo moderno pitati za istinu, da je danas relativizam, konzumizam vrlo raširen životni i intelektualni stav na Zapadu ali svejedno on ustrajava na tim anitmodernim pitanjima (str. 66).

Ratzinger kao pročelnik Zbora kritizira čak i vatikanske najviše dikasterije kao npr. Papinsko vijeće za međureligijski dijalog (str. 89), očito ga je za to kao papa i ukinuo odnosno ujedinio s Papinskim vijećem za kulturu, ali će ga vjerojatno morati ponovo uspostaviti ili unutar sadašnjega dati mu dostojniju funkciju i značenje (ovo je pisano prije "vraćanja" Vijeća za međureligijski dijalog u rujnu 2007., op. F. T.). On se ne ustručava argumentirano kritizirati "za živog pape" Ivana Pavla II. ni susret religioznih vođa u Asizu (str. 95). Zanimljivo je kako to nije smetalo Ivanu Pavlu II., nego i kad je Ratzinger ponudio ostavku, on ga je nagovorio da ostane i dalje na tom mjestu, a da nije ostao pitanje je bi li postao papom.

Začuduje svijest i volja Autora pogotovo s obzirom na poodmaklu dob da ulazi u diskusiju o mnogim pitanjima, da i sada kao poglavar Katoličke Crkve mijenja neke važne odredbe kao npr. Papinsko vijeće za međureligijski dijalog, propise o konklavama, čini restauraciju tridentinske mise itd.

Možda je bitno za razumijevanje osobe i znanstvenika kard. Ratzingera, a sadašnjeg pape Benedikta XVI. činjenica da ovu knjigu završava s tvrdnjom da samo Istina oslobada (str. 232).

Franjo Topić

Egzegeza Matejeve verzije Očenaša

Marijan VUGDELIJA, *Očenaš - Molitva Gospodnja (Mt 6,9-13). Egzegetska teološka obrada*, Služba Božja, Split, 2007., 286 str.

Autor je profesor biblijskih znanosti na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Splitu koji je licencijat Svetog Pisma postigao na Papinskom biblijskom institutu u Rimu a doktorat teologije na KBF-u u Zagrebu tezom *Pastoralni aspekti Besjede na Gori (Mt 13,1-52)* pod vodstvom B. Dude (knjiga izdana 1985.). Znan dio ove knjige objavljen je 2004. god. u zborniku radova *Govor na Gori (Mt 5-7)* među predavanjima sa simpozija u Splitu koji je naš autor organizirao i knjigu radova objavio. Iz bibliografije (str. 269-280) i 1076 bilježaka u 16 poglavlja knjige vidimo da se autor plodno služi stručnom literaturom na talijanskom, francuskom, njemačkom, engleskom i španjolskom. O Očenašu su u novije vrijeme na hrvatskom pisali A. Rebić, I. Dugandžić, F. Mušura, F. Bašić, ali se M. Vugdelija najviše osvrće na članke svoga redovničkoga subrata M. Mandaca koji je među djelima otaca preveo i nekoliko s komentarom Očenaša (Ciprijan, Jeronim, Ćiril Jeruzalemski) a 1986. god. objavio je tri članka o Očenašu prema novijim tumačenjima.

U uvodu (str. 7-10) podsjeća da su crkveni oci nazvali Očenaš sažetkom svega evanđelja, ali najavljuje da ne kani istraživati kako je došlo do Lukine i Matejeve redakcije Molitve Gospodnje jer da taj pothvat "ostaje uvijek hipotetičan u svojim rezultatima". Njega zanima "poruka teksta na razini sadašnjeg evanđelja". Knjigu je podijelio u četiri dijela: